

*Дзюба І. В.**кандидат юридичних наук,**завідувач кафедри адміністративно-правових**дисциплін та публічного управління**Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти**Дніпровський державний університет внутрішніх справ**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3372-043X>*

КОМПЕТЕНЦІЯ НОТАРІУСА ЯК ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОГО СУБ'ЄКТА У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ

Анотація. У статті досліджено компетенцію нотаріуса як публічно-правового суб'єкта у системі забезпечення законності та визначено його місце у механізмі превентивного захисту прав і законних інтересів учасників правовідносин. Розглянуто нормативні засади формування повноважень нотаріуса, закріплені, зокрема, у Закон України «Про нотаріат», та проаналізовано їх реалізацію у практиці вчинення нотаріальних дій. Установлено, що компетенція нотаріуса має комплексну структуру, яка охоплює права, обов'язки та дискреційні повноваження, спрямовані на перевірку законності правочинів, встановлення юридично значущих фактів і забезпечення правової визначеності. Обґрунтовано публічно-правову природу нотаріальної діяльності, що проявляється у здійсненні функції попереднього контролю за відповідністю дій суб'єктів вимогам законодавства. Проаналізовано співвідношення прав і обов'язків нотаріуса та окреслено межі його процесуальної ініціативи під час витребування інформації та оцінки доказів. Визначено ризики трансформації окремих прав у безумовні обов'язки, що може впливати на гарантії професійної незалежності та неупередженості нотаріуса. Акцентовано увагу на особливостях реалізації компетенції в умовах воєнного стану, зокрема у зв'язку з обмеженим доступом до інформаційних ресурсів та підвищеними вимогами до перевірки достовірності даних. Зроблено висновок про необхідність нормативного уточнення меж дискреційних повноважень нотаріуса з метою забезпечення балансу між активною роллю у встановленні обставин справи та збереженням його автономності як гарантії законності.

Ключові слова: адміністративне право, адміністративно-правове регулювання, нотаріальна діяльність, електронний нотаріат, нотаріат України, європейські стандарти, гармонізація законодавства, електронний документообіг.

Постановка проблеми. Забезпечення принципу законності набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, коли зростає кількість правочинів, пов'язаних із переміщенням осіб, втратою документів, зміною місця проживання та необхідністю оперативного підтвердження юридичних фактів. За таких обставин підвищується роль нотаріуса як публічно-правового суб'єкта, уповноваженого державою на здійснення превентивного контролю за законністю правочинів та забезпечення юридичної визначеності.

У науковій літературі компетенція нотаріуса досліджується переважно крізь призму функціонального підходу або організаційно-правового статусу, проте недостатньо уваги приди-

ляється її комплексному аналізу як елементу публічно-правового механізму забезпечення законності. Відсутність єдиного концептуального підходу до визначення природи компетенції нотаріуса зумовлює неоднозначність правозастосовної практики та створює ризики формалізації нотаріального процесу або, навпаки, надмірного розширення дискреційних повноважень. Зазначене обумовлює необхідність системного теоретико-правового осмислення цієї проблематики та вироблення науково обґрунтованих підходів до її вирішення.

Аналіз досліджень та публікацій. Сучасний стан наукової розробки проблем нотаріальної діяльності свідчить про сталий інтерес дослідників до питань правового статусу нотаріуса, організаційних засад функціонування нотаріату та вдосконалення нормативного регулювання у цій сфері. Значна увага приділяється питанням професійної відповідальності нотаріусів, гарантіям їх незалежності, а також трансформації нотаріальної діяльності в умовах цифровізації та реформування правової системи. Українські науковці, зокрема В. В. Баранкова, М. С. Долинська, Л. С. Сміян, Ю. В. Нікітіна, П. Г. Хоменка, А. А. Маржиної, Невзорова І. В., О. О. Чижикова, О. А. Файєра та інших, започаткували теоретичне осмислення правової природи нотаріату, визначили особливості адміністративно-правового та цивільно-правового регулювання нотаріальної діяльності, а також окреслили напрями модернізації законодавства, зокрема положень Закон України «Про нотаріат». Окремі дослідження були присвячені проблемам доступу до державних реєстрів, процесуальним аспектам вчинення нотаріальних дій та забезпеченню балансу між публічними і приватними інтересами.

Разом із тим, питання компетенції нотаріуса як публічно-правового суб'єкта у системі забезпечення законності не отримало комплексного й системного висвітлення. У більшості досліджень компетенція розглядається фрагментарно, через аналіз окремих повноважень або в межах загальної характеристики правового статусу нотаріуса. Недостатньо розкритими залишаються проблеми співвідношення прав і обов'язків нотаріуса, меж його дискреції, а також особливості реалізації повноважень в умовах воєнного стану та обмеженого доступу до інформаційних ресурсів.

Метою статті є визначення змісту компетенції нотаріуса як публічно-правового суб'єкта та з'ясування його ролі у механізмі забезпечення законності в процесі вчинення нотаріальних дій.

Виклад основного матеріалу. Компетенція нотаріальних органів щодо здійснення нотаріальних дій визначається сукупністю прав і обов'язків нотаріуса, які закріплюються на нормативному рівні. Саме ця сукупність повноважень формує зміст його правового статусу та окреслює межі професійної діяльності [1, с. 128]. Нормативне підґрунтя такого статусу становлять положення статей 4 і 5 Закон України «Про нотаріат», приписи Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, а також норми, зафіксовані у Правилах професійної етики нотаріуса. Саме зазначені акти нині визначають обсяг і характер компетенційних повноважень нотаріуса.

Водночас аналіз змісту статей 4 та 5 Закону України «Про нотаріат» дозволяє сформулювати лише узагальнене уявлення про обсяг наданих йому прав. Зокрема, йдеться про можливість вистребувати у фізичних і юридичних осіб документи та інформацію, необхідні для здійснення нотаріальних дій; отримувати оплату за надання додаткових послуг правового і технічного характеру, а приватним нотаріусам, також винагороду за вчинення нотаріальних дій; готувати проєкти документів, виготовляти копії та виконувати інші допоміжні дії, пов'язані з оформленням правочинів [2].

Не менш важливою складовою правового статусу виступають обов'язки нотаріуса. Він повинен здійснювати професійну діяльність із дотриманням вимог законодавства та етичних стандартів, сприяти фізичним і юридичним особам у реалізації та захисті їхніх прав, надавати роз'яснення щодо прав та обов'язків учасників правовідносин. Окрім цього, на нього покладається обов'язок зберігати таємницю інформації, отриманої під час вчинення нотаріальних дій, а також відмовляти у їх здійсненні у разі невідповідності вимогам закону [5, с. 161].

До кола професійних обов'язків також належить ведення нотаріального діловодства й архіву відповідно до встановлених процедур, забезпечення збереження документів, надання відомостей на запити компетентних органів, зокрема, Міністерства юстиції, а також систематичне підвищення рівня кваліфікації. Усі зазначені елементи в комплексі визначають зміст і практичну реалізацію правового статусу нотаріуса [4, с. 34].

Специфіка правового становища нотаріуса виявляється передусім у його функції гаранта законності, що реалізується під час здійснення нотаріального провадження. Розглядаючи кожну справу, нотаріус не обмежується формальним посвідченням документів, а здійснює правову оцінку поданих матеріалів: аналізує докази, встановлює юридично значущі факти та перевіряє наявність необхідного фактичного складу обставин. За результатами такої перевірки він ухвалює обґрунтований акт або ж відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, якщо вона суперечить вимогам законодавства.

Процедурні аспекти цієї діяльності детально врегульовані не лише статтями 4 і 5 Закону України «Про нотаріат», а й спеціальними нормами, закріпленими у Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Саме ці нормативні приписи конкретизують перелік додаткових обов'язків, які покладаються на нотаріуса в процесі здійснення професійних повноважень.

Зокрема, нотаріус зобов'язаний встановити особу заявника, перевірити достовірність підпису, визначити обсяг цивільної дієздатності фізичних осіб, а також з'ясувати повноваження представника юридичної особи. Обов'язковим є встановлення справжнього волевиявлення та реальних намірів сторін правочину. У разі подання документів, що не відповідають вимогам

закону, нотаріус має відмовити в їх прийнятті. Крім того, за інтересованою особою повинно бути роз'яснено порядок оскарження відмови, а на її вимогу надаватися письмове мотивоване рішення.

Отже, додаткові обов'язки, визначені спеціальним регулюванням, розкривають зміст діяльності нотаріуса як суб'єкта нотаріального процесу, який здійснює не лише технічні дії, а й комплексну правову кваліфікацію обставин. Це підкреслює його роль як носія публічно-правових повноважень, спрямованих на забезпечення відповідності нотаріальних актів вимогам законності.

Доцільним є звернення до позиції, відповідно до якої повноваження нотаріуса щодо вистребування відомостей, необхідних для вчинення нотаріальної дії, може інтерпретуватися не лише як його право, а й як обов'язок. Водночас реалізація такого підходу потребує встановлення обов'язкової умови. Відповідно має бути підтверджено, що заінтересована особа об'єктивно не спроможна самостійно отримати інформацію або стикається з перешкодами у доступі до неї [3].

Аргументація на користь трансформації цього повноваження в обов'язок ґрунтується на прагненні забезпечити належну якість нотаріального провадження. Такий підхід акцентує на відповідальності нотаріуса за повноту й достовірність фактичних даних, які становлять основу нотаріального акта, і, відповідно, посилює гарантії законності. У цьому контексті ініціативність нотаріуса у збиранні необхідних відомостей розглядається як інструмент підвищення ефективності нотаріальної процедури.

Разом із тим, запровадження обов'язкового характеру такого повноваження без чітко визначених законодавчих меж може породити низку негативних наслідків. Зокрема, існує ризик надмірного процесуального навантаження на нотаріуса, а також збільшення кількості відмов у вчиненні нотаріальних дій через несвоєчасне або неповне надходження інформації. Подібна модель здатна спричинити зайву бюрократизацію нотаріального процесу та ускладнити його практичну реалізацію. Отже, у разі нормативного врегулювання цього питання необхідно забезпечити розумний баланс між вимогами законності та недопущенням надмірного адміністративного тиску.

Висновки та пропозиції. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що компетенція нотаріуса має комплексний характер і поєднує владно-організаційні та процедурні елементи, що зумовлює його особливе місце у системі забезпечення законності. Нотаріус виступає не лише суб'єктом технічного оформлення правочинів, а й носієм публічно-правових повноважень, спрямованих на превентивний контроль за відповідністю дій учасників правовідносин вимогам законодавства. Саме через реалізацію своєї компетенції нотаріус забезпечує юридичну визначеність, стабільність майнових відносин і мінімізацію правових ризиків.

Аналіз чинного регулювання, зокрема положень Закону України «Про нотаріат», свідчить про необхідність більш чіткого нормативного окреслення меж дискреційних повноважень нотаріуса та співвідношення його прав і обов'язків. В умовах воєнного стану, коли ускладнюється доступ до інформаційних ресурсів і зростають ризики зловживань, особливого значення набуває збереження балансу між активною роллю нотаріуса у встановленні юридично значущих фактів та гарантіями його професійної незалежності.

Видається більш обґрунтованим розглядати витребування необхідних відомостей саме як право нотаріуса, а не як його імперативний обов'язок. Перетворення такого повноваження на безумовний обов'язок може вплинути на засади незалежності професійної діяльності нотаріуса. За умови, коли витребування інформації стане обов'язковим, зростає ймовірність впливу з боку заінтересованих осіб, що потенційно підриває принцип неупередженості та автономності нотаріуса під час прийняття рішень. Саме незалежність є фундаментальною гарантією об'єктивності в процесі вчинення нотаріальних дій, а тому потребує особливої охорони.

З огляду на викладене, доцільним є:

- уточнення на законодавчому рівні змісту та меж дискреційних повноважень нотаріуса;
- закріплення додаткових гарантій професійної незалежності нотаріуса під час прийняття рішень;
- удосконалення процедур доступу до державних реєстрів в умовах воєнного стану з метою забезпечення належної реалізації нотаріальної компетенції без надмірної бюрократизації процесу.

Реалізація зазначених пропозицій сприятиме зміцненню публічно-правової природи нотаріальної діяльності та підвищенню ефективності механізму забезпечення законності у сфері правочинів і майнових відносин.

Література:

1. Баранкова В. В. Нотаріус як суб'єкт нотаріального процесу. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету Серія ПРАВО*, 76, 2023. 127–134.
2. Верховна Рада України. *Про нотаріат*. № 3425-XII. 1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
3. Долинська М. С. *Нотаріальний процес*. Львівський державний університет внутрішніх справ. 2019.
4. Невзорова І. В. Сучасні стандарти діяльності нотаріуса в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія ПРАВО*, 61, 2020. 32–35.

5. Німак М. Повноваження нотаріуса в умовах сьогодення. *Юридичні науки*, 1, 2020. 160–166.

Dziuba I. The competence of a notary as a public-law entity in the system of ensuring legality

Summary. The article examines the competence of a notary as a public-law entity within the system of ensuring legality and determines its place in the mechanism of preventive protection of the rights and lawful interests of participants in legal relations. The regulatory framework for the formation of notarial powers, in particular as established by the Law of Ukraine “On Notary”, is considered, and its implementation in notarial practice is analyzed. It is established that the competence of a notary has a complex structure encompassing rights, duties, and discretionary powers aimed at verifying the legality of transactions, establishing legally significant facts, and ensuring legal certainty. The public-law nature of notarial activity is substantiated, manifested in the exercise of a preliminary control function over the compliance of parties' actions with statutory requirements. The correlation between the rights and duties of a notary is analyzed, and the limits of procedural initiative in requesting information and evaluating evidence are outlined. The risks associated with transforming certain rights into unconditional obligations, which may affect guarantees of professional independence and impartiality of the notary, are identified. Particular attention is paid to the specific features of exercising notarial competence under martial law, especially in view of restricted access to information resources and heightened requirements for data verification. It is concluded that there is a need for clearer regulatory delineation of the limits of discretionary powers in order to ensure a balance between the notary's active role in establishing the circumstances of a case and the preservation of professional autonomy as a guarantee of legality.

Key words: administrative law, administrative and legal regulation, notarial activity, electronic notary, notary of Ukraine, European standards, harmonization of legislation, electronic document management.

Дата першого надходження статті до видання: 25.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.03.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)